

Emmerig, H. 1993: Der Regensburger Pfennig. Die Münzprägung in Regensburg vom 12. Jahrhundert bis 1409. Berliner Numismatische Forschungen. Neue Folge. Band 3, Berlin.

Fiala, E. 1895: České denáry, Praha.

Hásková, J. 1995: K ražbě a ikonografii české mince ve 13. století. Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et Historica 1-1993, in: Z pomocných věd historických XI - Numismatica, Praha (UK), 35 - 43.

Ječný, J. 1927: Poznámky k nálezu nehodivského, Numismatický časopis československý 3, 190 - 205.

Ježek, M. - Sigl, J. - Vokolek, V. 1998: Výzkum bývalého kostela sv. Václava ve Vraclavi, Zpravodaj Muzea východních Čech v Hradci Králové 24, 111 - 126.

Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách, Archeologické rozhledy 51, 774 - 808.

Michnová, V. 1999: Nález brakteátů z hrobu v klášteře Hradisku u Olomouce, Numismatické listy 54, 45 - 46.

Náležy II: Radoměřský, P. 1955: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí brakteátového (13. století), in.: Nohejlová-Prátová, E. red.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II., Praha, 77 - 111.

Radoměřský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní). Sborník Národního muzea 9 - řada A, č. 2.

- 1955a: Bavorský feník na českém jihozápadě ve 13. století. Nález mincí ve Stříbře r. 1953, Numismatický sborník 2, 27 - 56.

- 1966: Studie k českému mincovnictví 13. století (I.). Nález brakteátů v Českých Budějovicích r. 1936 a otázka budějovické mincovny ve 13. století, Časopis Národního muzea 135, 5 - 24.

Solle, M. 1969: Kourím v mladší a pozdní době hradištní, Památky archeologické 60, 1 - 118.

Štíla, J. 1979: Grošový nález v Černožicích, in: Sběratelské zprávy ČNS Hradec Králové 28, Hradec Králové, 1 - 3.

Švancar, V. 1976: Nálezy mincí ve Starém Plzenci. Tisíc let Staré Plzně, Sborník Západočeského muzea, 79 - 87.

Vorel, P. 1997: Brakteát Přemysla Otakara II. jako „obolus mrtvých“ na pohřebišti v Pardubickách, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 105, 168 - 169.

EXKURS: MÜNZFUND AUS DEM GRAB NR. 13 VOM ORT DES PRESBYTERIUMS DER HL. WENZELSKIRCHE IN VRACLAV

Während der archäologischen Erforschung der hl. Wenzelskirche in Vraclav (Bez. Ústí nad Orlicí - Wildenschwert) wurde gerade unter dem Apsisgrund ein Grab festgestellt. Von der Flanke wurden linke Extremitäten eines Skeletts abgedeckt. Zwischen seinen Fingergliedern lagen die Metallfragmente. Bei der Labor- und numismatischen Untersuchung stellte man fest, es handle sich um Teile eines Mittelbrakteats vom Typ Cach Nr. 859, der in die letzten zwei Jahrzehnte des 13. Jahrhunderts eingereiht wird (die neuesten Depotfunde öffnen die Frage seines Vorkommens auch in der zweiten Hälfte der 70. Jahre des 13. Jahrhunderts). Aus dem Vergleich mit anderen ähnlichen Funden aus den böhmischen Ländern geht die Bedeutung der Fundsituation für die Erforschung des mittelalterlichen Begräbnisrituals hervor. Das Phänomen des „Totenobolus“ ist für die Brakteatenperiode lediglich aus fünf Fundstellen in Böhmen bekannt, in Mähren erscheint es noch seltener. In allen Fällen handelt es sich um Kirchhöfe, immer um die linke Hand. Trotzdem bietet der Fund von Vraclav keine eindeutige Antwort auf die Frage dar, ob der gegenwärtige Kirchenbau einen Vorgängerbau hatte.

ABBILDUNGEN:

Abb. 1: Vraclav (Bez. Ústí nad Orlicí - Wildenschwert). 1 - Brakteat aus dem Grab Nr. 13 (Foto V. Dvořáková), 2 - Zeichnung eines Brakteats vom selben Typ (nach Cach 1974, Nr. 859).

Tabelle 1: Vorkommen der Brakteate vom Typ Cach Nr. 859 (Cach 1974). 1 - Fund (P - Polen, N - Deutschland), 2 - Gesamtmenge aller deponierter Münzen, 3 - Zahl der Brakteate vom Typ Cach Nr. 859 (Cach 1974) (x - unbekannte oder bisher nicht veröffentlichte Stückzahl), 4 - Zeit der Fundbergung, 5 - Fundnummer nach Cach (1974), dort auch weiterer Literaturnachweis.

Tabelle 2: Grabfunde der Brakteatenperiodemünzen: 1 - Fund, 2 - Fundlage der Münze, 3 - Grundidentifikation der Münze, 4 - Nominal, 5 - Datierung, 6 - Typ nach Cach (1974) = C und nach Emmering (1993) = E.

(Übersetzung J. Noll)

PRŮZKUMY TŘÍ KOSTELŮ NA LITOMĚŘICKU A SLÁNSKU

(PŘÍSPĚVEK K SAKRÁLNÍ ARCHITEKTUŘE OKRUHU BISKUPA JANA IV. Z DRAŽIC)

PAVEL KROUPA

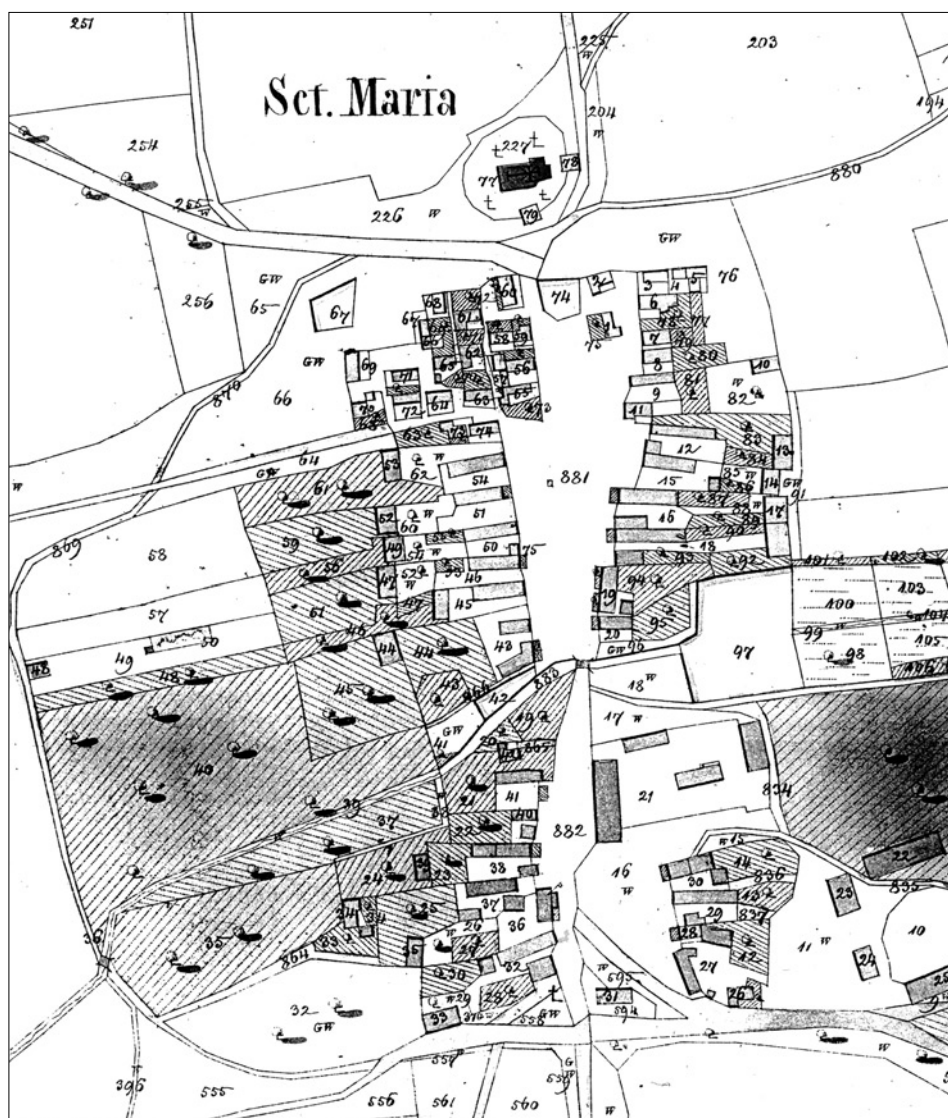
Obr. 1: Velký Pálec (okr. Kladno), kostel Narození P. Marie, celkový pohled (foto P. Kroupa).

Obsahem tohoto článku jsou výsledky povrchových průzkumů nebo slohové analýzy (Dubany nad Ohří) tří kostelů, které je možno přiřadit do souboru staveb souvisejících buď přímo s osobou biskupa Jana IV. z Dražic, nebo které jsou - nebo by mohly být - pravděpodobně dílem hutí působících na jím iniciovaných stavbách. Cílem předkládaného textu není stanovení definitivního katalogu těchto staveb,¹⁾ nýbrž pokus o rozšíření jejich souboru a o prohloubení znalostí o jejich stavebním vývoji.²⁾

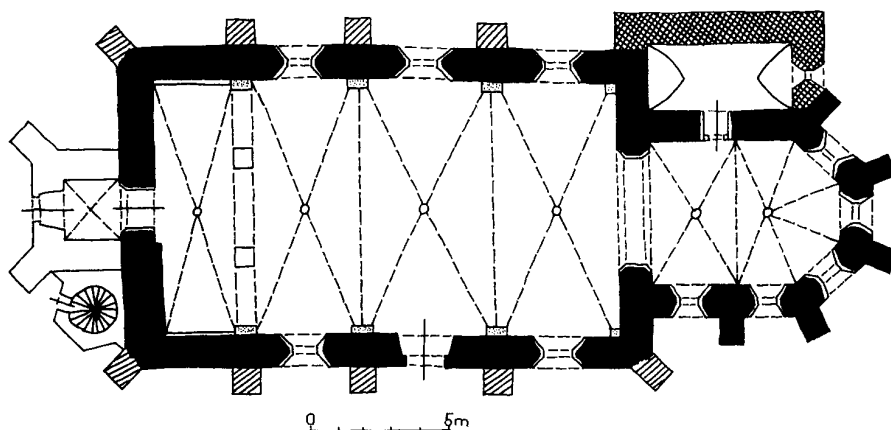
Kostel ve Velkém Pálci (okr. Kladno) byl s největší pravděpodobností postaven mezi léty 1335³⁾ a 1338.⁴⁾ Kostel je následně uveden v listině ke 30. listopadu 1341⁵⁾ a v listině z 11. ledna 1349.⁶⁾ Představa původní podoby gotické stavby je v dnešní době spojena s několika úskalími. Současná podoba kostela je výsledkem poměrně složitého stavebního vývoje, jehož přesná rekonstrukce je znesnadněna vcelku dobře dochovanými tvrdými omítkami, které pokrývají vnější plášť stavby. Vzhledem k této situaci bylo možné provést jen povrchový průzkum stavby. Výsledky průzkumu jsou limitovány také i tím, že vnitřek kostela je kompletně opatřen omítkami, které znemožňují hlubší poznání stavby. Je možno konstatovat, že si stavba uchovala původní dispozici jednolodního kostela s presbytářem polygonálně uzavřeným na východní straně. Loď kostela byla s největší pravděpodobností původně plochostropá, dnešní klenba je do prostoru loď vložena dodatečně.⁷⁾ Je jisté, že presbytář kostela byl opatřen opěrnými pilíři, pravděpodobně v počtu stávajících pěti opěráků. Jediným bezpečně dochovaným původním opěrným pilířem je opěrák na severovýchodním nároží presbytáře. Je zakončený pultovou stříškou a čelním štítkem. Za jeho dochování lze vděčit do-

datečné přístavbě sakristie, ke které došlo nepochybně ještě v období gotiky.⁹ Současná úprava zbylých čtyř opěrných pilířů presbytáře je pravděpodobně výsledkem úpravy kostela na konci 19. století.⁹ Jsou-li tyto čtyři opěrné pilíře ve hmotě středověkého původu, nebo byly-li radikálně přestavěny při zmíněné obnově kostela, nelze za daného stavu rozhodnout. Nejistá je rovněž situace u devíti opěrných pilířů na vnějším plášti kostelní lodi. Za daného stavu nelze bezpečně posoudit, zdali byly součástí původní stavby nebo byly k tělu stavby dodatečně přisazeny v souvislosti s vestavbou klenby do prostoru lodi.¹⁰ Obtížně zjištělný bude původní tvar a velikost oken, včetně profilace jejich ostění. Ostění oken byla pravděpodobně u všech oken lodi v rámci novogotických úprav kostela upravena do dnešního stavu pomocí cihelných přízdívek.¹¹ Považujeme za pravděpodobné, že ostění oken v presbytáři byla rovněž v rámci novogotické obnovy kostela do jisté míry upravena. Prasklina patrná na obou lících stěny, probíhající nad současným vítězným obloukem, naznačuje možnost spáry ve zdivu. Nelze proto vyloučit, že průběh původního (?) vítězného oblouku byl překvapivě méně strmý a rovněž jeho dnešní profilace v podobě oboustranného prostého okosení může být důsledkem novogotických úprav. Ze současného průběhu vítězného oblouku a jeho profilace nelze tedy vyvozovat definitivní slohové závěry.¹² V půdním prostoru nad lodí jsou dochovány původní východní a západní štítové zdi lodi. Západní štítová zeď je ve své střední části prolomena zdivem v souvislosti s dodatečnou výstavbou horních pater západní věže.¹³

Podobu původního gotického kostela ve Velkém Pálči z let 1333 - 1338 je tedy možno do jisté míry upřesnit, nicméně současnou stavbu bude možno prozkoumat s definitivními závěry až v souvislosti s budoucí opravou kostela.¹⁴ Přesto je možné konstatovat, že kostel byl jednolodní, s polygonálně uzavřeným presbytářem v půdorysném rozsahu dnešní stavby. Loď byla plocho-

Obr. 2: Velký Pálec, výsek z mapy stabilního katastru z roku 1840.

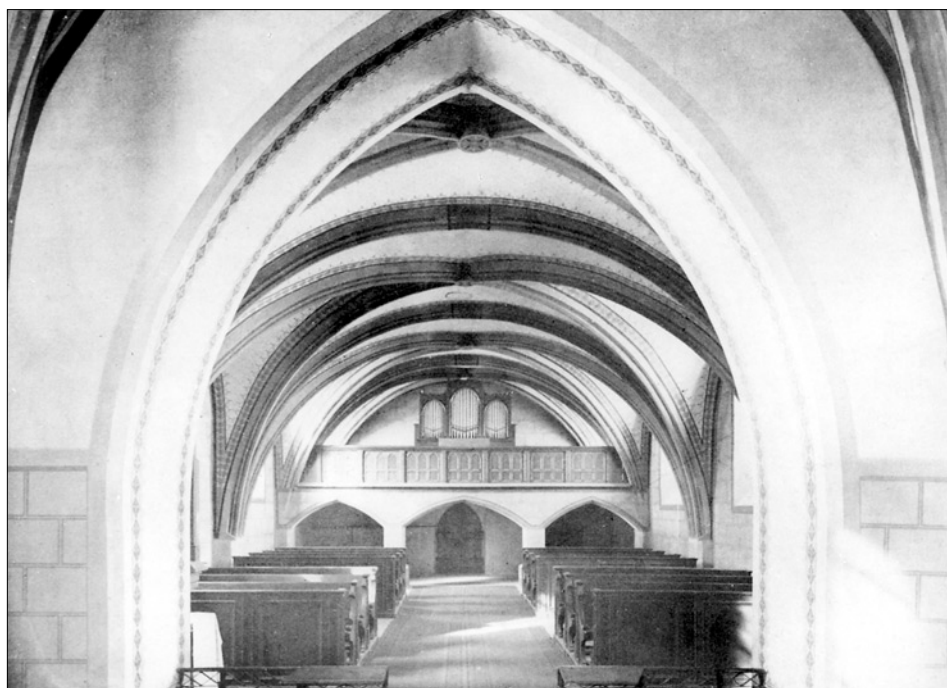

Obr. 3: Velký Pálec, kostel Narození P. Marie, schéma stavebního vývoje. Černě položené zdivo z let 1335 - 1338, křížkované - gotické mladší, tečkované - pozdně gotické, čárkované - předpokládané gotické (přesněji časově neurčené), bílé - novodobé nebo časově neurčené (s použitím půdorysu v SP - viz. pozn. 9 - zakreslil P. Kroupa).

stropá, se sedlovou střechou se štíty, presbytář byl vyztužen minimálně pěti opěrnými pilíři zakončenými pultovými stříškami se štítky. Nejvýraznějším, bezpečně doložitelným slohovým prvkem (mimo obou portálů) je právě dochované zakončení opěrných pilířů, které nikterak nevybočuje z tva-

Obr. 4: Velký Pálec, kostel Narození P. Marie, interiér, pohled k východu, historický stav (reprofoto Hana Floriánová SPÚŠČ).

Obr. 5: Velký Pálec, kostel Narození P. Marie, interiér, pohled k západu, historický stav (reprofoto Hana Floriánová SPÚŠČ).

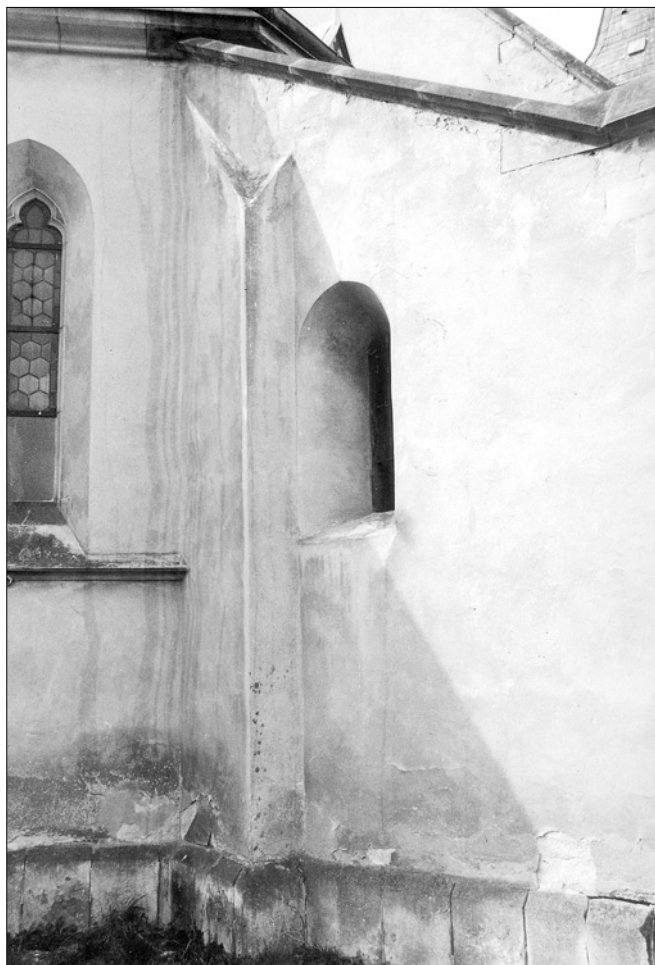
rosloví prvé třetiny 14. století.¹⁵⁾ Stavba slohovým pojetím portálů zapadá do tvaroslovného rejstříku staveb Jana IV. z Dražic. Výjimečnosti stavebníka asi odpovídala také na české venkovské poměry té doby rozměrově dosti velkoryse pojatá loď. Prozatím pouze na okraj zde učiníme opatrnou poznámku o listovém dekoru pod výběhy obou východních žebířů v presbytáři kostela. Ornamentika není dostatečně čitelná, neboť je skryta pod silnou vrstvou vápenných nátěrů. Přesto se zdá, že listový by mohlo jemností svého provedení, jakoby neorganickým nalípnutím na architektonickou podložku a svébytným životem, připomínat některé sochařské projevy v augustiniánském klášteře v Roudnici

nad Labem, spojované s francouzským prostředím.¹⁶⁾ Tento předběžný postřeh by ovšem bylo třeba prověřit restaurátorským průzkumem.

Do okruhu staveb spjatých s hutí pracující na stavbě augustiniánského kláštera v Roudnici nad Labem navrhujeme zařadit loď kostela sv. Mikuláše v Lounkách (okr. Litoměřice). Loď má lehce obdélný půdorys, je zaklenutá jedním polem křížové žebrové klenby. Původní přístup do lodi byl severním portálem, loď byla osvětlena dvěma okny v jižní obvodové zdi. O podobě původního chóru nevíme nic, neboť byl nahrazen novostavbou dnešního presbytáře.¹⁷⁾ Nejvýraznějším formálním znakem v kostelní lodi je tvarová morfologie čtyř koutových přípor, nesoucích klenební žebra. Již je jejich základní kompoziční sestava, která je shodná u všech čtyř, složená z patky, válcového dřívku a odstupňované hlavice, odpovídá příporám některých částí kláštera v Roudnici nad Labem.¹⁸⁾ Tvarově shodné polygonální patky s konkávně projmутým propojením obou základních částí mají přípory v severovýchodním koutě a v obou západních rozích lodi. Patka jihovýchodní přípory je tvarově jednodušší, což zřejmě vyplývá ze skutečnosti, že přípora je netradičně opřena o původní kamennou menzu jižního oltáře v lodi. Proporce zdejších patek jsou poněkud odlišné od roudnických příkladů a chybí zde rovněž kruhový prstenec na vrcholu patky. Tato zjednodušení dobře odpovídají určité rustikalizaci, která je příznačná pro zde působícího mistra. Tvarově nejčistší jsou

hlavice u přípor v severovýchodním a v jihovýchodním koutě lodi, sestávající z polygonální krycí desky s dvakrát konkávně vyžlabenou spodní částí (hlavice v severovýchodním koutě) a s jednou konkávně vyžlabenou spodní částí a s okoseným podhledem (hlavice v jihovýchodním koutě). Jde o obdobu některých hlavíc roudnického kláštera.¹⁹⁾ Hlavice v obou západních koutech lodi jsou poněkud odlišného tvaru.

To, co bylo řečeno o příporách nesoucích klenbu ve vztahu k tvarosloví roudnického augustiniánského kláštera, platí přiměřeně i o sochařské výzdobě interiéru lodi lounického kostela. Jde především o dvě drobné hlavy vyrůstající z korpusu hlavice v severovýchodním koutě lodi. Jejich

Obr. 6: Velký Pálec, kostel Narození P. Marie, sakristie (foto P. Kroupa).

Obr. 7: Velký Pálec, kostel Narození P. Marie, ostění západního okna v severní stěně lodi (foto P. Kroupa).

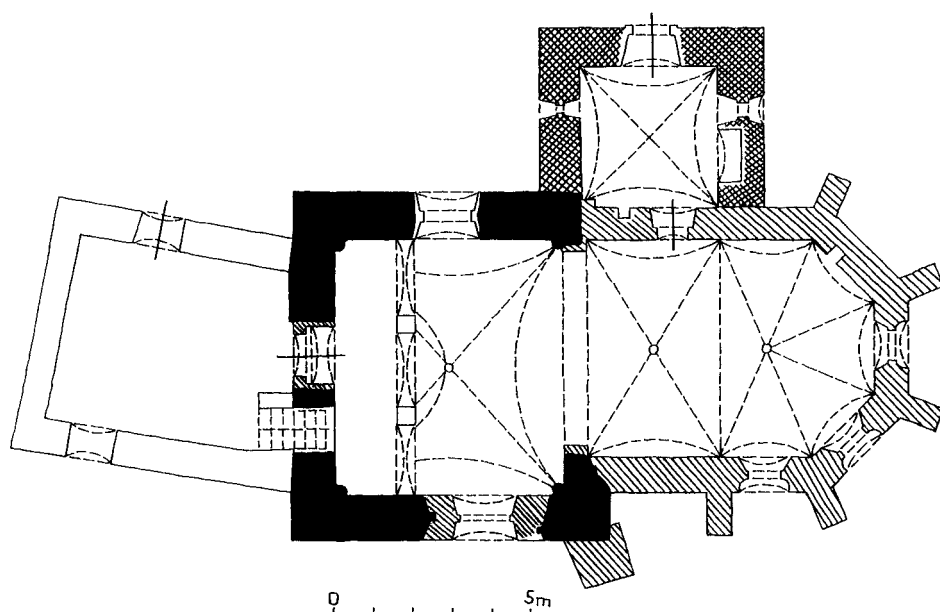
poněkud neorganické nasazení na tělo hlavice odpovídá sice některým roudnickým příkladům.²⁰⁾ nicméně stupeň zjednodušení v detailu dokládá vyšší stupeň rustikalizace louneckého mistra. Naproti tomu realismus provedení druhově neurčitelného listu nalepeného na tělo hlavice přípory v jihovýchodním koutě lodi, včetně vztahu sochařského díla k architektuře článku, přibližuje výzdobu této hlavice některým uměleckým projevům roudnického kláštera.²¹⁾ Přesto i zde je patrná určitá těžkopádnost provedení v podobě vysokého, tuhého reliéfu, postrádajícího pružnost roudnických vzorů. Z ikonografického hlediska je dvojice hlav muže a ženy na severovýchodní hlavici jistě zajímavým pozdním ohlasem v klasické gotice obvyklého znázornění dualismu pozemského bytí. Zároveň je připomínkou nezbytnosti překonání tohoto dualismu.

Prolomení jižní stěny lodi původně dvěma okny má svou logiku zřejmě v tom, že východněji položené menší okno

Obr. 8: Velký Pálec, kostel Narození P. Marie (foto P. Kroupa).

bylo určeno patrně k osvětlení prostoru u oltáře situovaného do jihovýchodního kouta lodi, zatímco větší okno osvětlovalo vlastní prostor lodi. Nečleněné šikmé ostění většího okna odpovídá tvarosloví staveb Jana IV. z Dražic. Obě okna jsou s největší pravděpodobností součástí původní stavby, ve

Obr. 9: Lounky (okr. Litoměřice), kostel sv. Mikuláše, schéma stavebního vývoje. Černě položené zdivo gotické z první poloviny 14. století, čárkované z let 1557 - 1559, křížkované 16. století (?), bílé barokní a mladší. S použitím zaměření od projektové kanceláře Štěpánek a spol., spol. s r.o., Litoměřice (zakreslil P. Kroupa).

Obr. 10: Lounky, výsek z mapy stabilního katastru z roku 1843.

zdivu vnějšího líce jižní obvodové zdi nejsou žádné indicie, které by tuto skutečnost mohly zpochybnit.

Závěrem je možno o kostelu sv. Mikuláše v Lounkách konstatovat, že jeho loď byla postavena mistrem, který pracoval na některých částech roudnického kláštera, nebo byl

(což je méně pravděpodobné) s úsilím tamní hutě dokonale obeznámen.²²⁾ Slohové vazby architektury i sochařské výzdoby kostela k roudnickému klášteru jsou přesvědčivé. Stupeň zjednodušení architektonického tvarosloví i sochařských tvarů lze vysvětlit tím, že zdejší stavbu neprováděla vůdčí umělecká osobnost roudnické hutě, ale spíše zručný mistr, který zdejší zakázku přijal a provedl. Nedaleká poloha Roudnice nad Labem tyto vazby jen potvrzuje. Jestliže tedy v případě kostela v Dubanech (viz dále) bude možno mluvit o sochařských dílech špičkové úrovně, u kterých je možno předpokládat přímou účast francouzského mistra, pak u lodi kostela v Lounkách jde o projev pravděpodobně místních umě-

leckých sil, vyznačující se určitým stupněm rustikalizace.²³⁾

Co se týče pramenných zpráv ke kostelu sv. Mikuláše v Lounkách, je zde situace složitá v tom, že do 14. století se Louny a Lounky jmenovaly shodně.²⁴⁾ Odpovědné řešení tohoto problému by přesáhlo rámec této práce.

S francouzsky orientovanou hutí působící na stavbě augustiniánského kláštera v Roudnici nad Labem slohově souvisejí významné části třetího kostela, kterým se v tomto článku budeme zabývat. Jde o kostel sv. Petra a Pavla v Dubanech nad Ohří (okr. Litoměřice). Součástí původní stavby je presbytář kostela, s největší pravděpodobností též sakristie a nejspíše i zdivo současné lodi. Presbytář je pravoúhle uzavřený, zaklenutý jedním polem křížové žebrové klenby. Přizdění žebra klenby byla osekována nebo nebyla provedena, jsou dochovány pouze výběhy. Žebra o profilu oboustranně vyžlabeného klínu vybíhají ze čtyř koutových konzol pokrytých reliéfy. Svorník nese reliéf se znázorněním Beránka božího. Severovýchodní konzola je pokryta reliéfem s ženskou hlavou, jihovýchodní konzola maskou divého muže se třemi listy, jihozápadní konzola nese rovněž masku divého muže s listy se vzdutými středy, severozápadní konzola je pokryta listy opět se vzdutými středy. Pozoruhodná je výzdoba obou šikmých okosených východních ploch vítězného oblouku. Na jižní straně je umístěn tesaný reliéf s listy pelyňku(?), na straně severní je reliéfní ztvárnění vinného listu s hroznem.

Presbytář byl původně s největší pravděpodobností otevřen dvěma okny, a to ve východní a v jižní stěně v místech dnešních okenních otvorů.²⁵⁾ V severní stěně je vstupní portál do sakristie. Portál je sedlový s konvexně vydutými sedly, hrana jeho ostění je okosena rovnou ploškou, dole přecházející opět v pravoúhlou hranu. Vnitřní líce horní části sedla jsou nepatrně uskočena směrem dovnitř. Předpokládáme, že tato úprava je původní. V prostoru půdy je vnitřní líc obvodových zdí presbytáře opatřen ústupkem, který snad je možno interpretovat jako podpůrnou konstrukci pro podlahu nad rubem klenby. K původnímu tvaru profilu vítězného oblouku je obtížné se odpovědně vy-

jádrít, i když nelze vyloučit, že současný stav představuje autentickou situaci.

Součástí původního kostela byla s největší pravděpodobností i dnešní sakristie po severním boku presbytáře. Je zaklenuta valenou klenbou a její vnitřek je osvětlen jediným okénkem ve východní stěně. Okno je špaletové s nečleněným ostěním a s lomným záklenkem. Není důvodů pochybovat o autenticitě dnešních tvarů okna.

Je do značné míry pravděpodobné, že z původního gotického kostela je ve zdivu dochována i dnešní loď.

Ze slohového hlediska představuje presbytář kostela v Dubanech nad Ohří mimořádně hodnotný výtvarný projev. Především ženská hlava severovýchodní konzoly, jemností provedení a kvalitou sochařské práce jakoby přesahuje možnosti soudobého českého umění, a je proto snad možno hledat slohové předpoklady pro její vznik v sochařských dílech roudnického kláštera francouzské provenience.²⁶⁾ Rovněž tak provedení listu pelyňku (?) na jižní straně vítězného oblouku, včetně nalípnutí listů na architektonický článek má obdoby ve výzdobě východního křídla roudnického ambitu.²⁷⁾ Obdobné nalípnutí listů charakterizuje i lis-tový dekor na výbězích obou východních žebířů v presbytáři kostela ve Velkém Pálči. Roudnické analogie má z formálního hlediska i provedení masky divého muže na jihovýchodní konzole kostela v Dubanech.

Shrňme konstatováním, že autorem sochařské výzdoby zdejšího kostela mohl být buď přímo francouzsky orientovaný mistr působící snad v (ne příliš vzdáleném) roudnickém klášteře, popřípadě mistr (což se nám zdá méně pravděpodobné) dokonale s tímto francouzským uměním obeznámený.

Obr. 11: Loučky, kostel sv. Mikuláše, celkový pohled do lodi (foto P. Kroupa).

Obr. 12: Loučky, kostel sv. Mikuláše, hlavice přípory v jihovýchodním koutě lodi (foto P. Kroupa).

Obr. 13: Loučky, kostel sv. Mikuláše, patka přípory v severozápadním koutě lodi. (foto P. Kroupa)

Obr. 14: Loučky, kostel sv. Mikuláše, hlavice přípory v severovýchodním koutě lodi (foto P. Kroupa).

Obr. 15: Lounky, kostel sv. Mikuláše, jižní průčelí lodi (foto P. Kroupa).

Obr. 16: Lounky, kostel sv. Mikuláše, severní portál do lodi (foto P. Kroupa).

To, co bylo řečeno o sochařské výzdobě, je možno poděpřit i rozbořem architektonických článků. Je to především sedlový portál do sakristie, který svým tvarem a výtvarným působením hladkých ploch velmi dobře podporuje naznačené slohové vazby.²⁸⁾ Předpokládanou francouzskou orientaci tohoto typu sedlového portálu dokládají i jeho české příklady, spojené s dílem Matyáše z Arrasu.²⁹⁾ Uvedené slohové orientaci dubanského kostela, zprostředkované roudnickou hutí, neodporuje ani profil oboustranně vyžlabených žeber klenby, který se v roudnickém klášteře vyskytuje rovněž.

Závěrem budiž řečeno, že presbytář kostela v Dubanech by velmi dobře mohl být dílem francouzského mistra působícího v roudnickém augustiniánském klášteře. Ještě více toto platí o podstatných částech jeho sochařské výzdoby.³⁰⁾ Naznačené slohové vazby však dokazují složitost vývoje sakrální architektury první poloviny 14. století.

Dubany jsou v písemných pramenech poprvé zmiňovány k roku 1251,³¹⁾ následuje zmínka k roku 1282³²⁾ a k roku 1307.³³⁾ Vlastní kostel je poprvé pramenně doložen k roku 1358,³⁴⁾ k roku 1364 je uveden „pleb. in Duban“,³⁵⁾ další údaj je k roku 1369,³⁶⁾ k roku 1375,³⁷⁾ v roce 1378 je kostel v Dubanech uveden hned třikrát.³⁸⁾ Další zmínka je k roku 1382,³⁹⁾ dále k roku 1395,⁴⁰⁾ k roku 1396⁴¹⁾ a konečně k roku 1400.⁴²⁾ Mladší pramenné údaje o kostele nebyly již zjišťovány. Složité byly v Dubanech i majetkoprávní vztahy, jak dokládají dochované pramenné zprávy.⁴³⁾ Stáří stavby není tedy pramenně jednoznačně doložitelné.⁴⁴⁾

Uvedené pramenné údaje možnost účasti kameníků a sochařů z roudnické huti při stavební etapě kostela, probíhající pravděpodobně někdy ve druhé čtvrti 14. století, nevylučují.

POZNÁMKY

- 1) Vyhotovení takového katalogu by musel předcházet detailní stavební průzkum všech v úvahu přicházejících staveb. Provedení této analýzy a stanovení konečného katalogu staveb tohoto okruhu by bylo nesmírně užitečné.
- 2) U všech tří staveb byl autorem článku v letech 1997 - 1998 proveden jejich podrobný povrchový stavební průzkum (pouze u kostela v Dubanech byl proveden jen průzkum částí).
- 3) Dvůr Velký Pálec je (bez kostela uveden v zakládací listině Roudnické kanonie z roku 1333. RBM III, s. 781). „...et eius collegium dotavimus et dotamus de bonis nostre persone intuitu acquisitis, videlicet de villa Palcz Maiori cum munitione ibidem...“ a dále je uveden ještě bez kostela k roku 1334. RBM IV, s. 32: „...Palcz Maiori cum munitione ibidem...“. Přikláníme se k názoru M. Papíka, Jan IV. z Dražic – stavebník, stavby biskupa a pánů z Dražic v letech 1301 - 1359, nepublikovaná diplomová práce na FF UK, Praha 1972, kde dovozuje, že stavba kostela proběhla pravděpodobně v uvedeném časovém rozmezí, s. 347.
- 4) K roku 1338 je ve Velkém Pálči již uveden kostel. J. Emler, Decem registra censuum bohemia, Praha 1881, s. 4. „...Item est ibi eciam ecclesia in honore S. Marie Virginis, in qua prepositus et canonici habent jus patronatus...“
- 5) RBM IV., s. 416. „Johannes episc. Prag. monasterio Rudnicensi, s. Augustini ecclesias iu Palcz Maiori, Charwatecz et in Vetla incorporat.“
- 6) RBM V, s. 281.
- 7) K tomu již V. Mencl, Poklasická gotika jižní Francie a Švábska a její vztah ke gotice české, Umění 1971, s. 253. Tento předpoklad byl potvrzen výsledky povrchového stavebního průzkumu stavby, který provedl autor článku a který je uložen v archivu SPÚŠC (s. 2 nález. zprávy). P. Kroupa, Povrchový stavební průzkum kostela ve Velkém Pálči, 1997.
- 8) Pro dodatečné zřízení sakristie svědčí kromě zmíněného neorganického vztahu opěráku a zdiva sakristie i zřejmě dodatečné vetknutí štítových zdí sakristie do obvodové zdi presbytáře, patrné v prostoru kro-

Obr. 17: Lounky, kostel sv. Mikuláše, jižní průčelí lodi, východní zazděné okno (foto P. Kroupa).

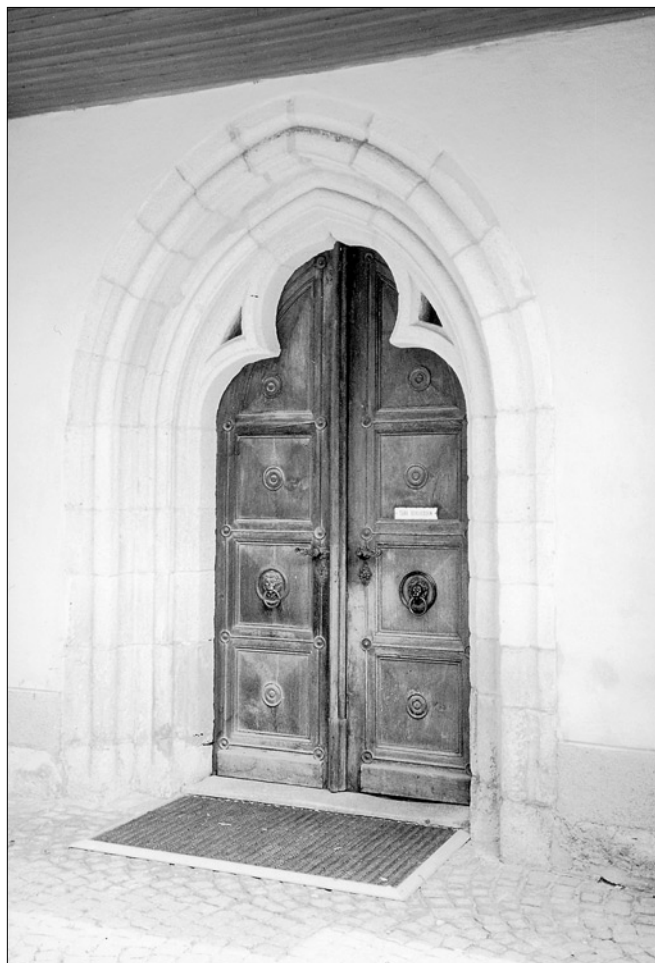

Obr. 18: Lounky, kostel sv. Mikuláše, jižní průčelí lodi, západní zazděné okno (foto P. Kroupa).

- vu nad sakristií.
- 9) Tato i ostatní výrazné stavební úpravy v duchu puristické regotizace kostela jsou pravděpodobně výsledkem novogotické opravy kostela zmiňované v literatuře. Údaje o době, kdy tato oprava proběhla, se liší. Soupis památek historických a uměleckých (dále SP) XX, 1904, s. 177 uvádí rok 1891, A. Podlaha, Posvátná místa království českého, díl VII, Praha 1913, s. 283 uvádí, že oprava se uskutečnila v roce 1889, „polychromie interieru“ proběhla v roce 1890, v roce 1898 byla provedena nová vazba krovu a položena nová břidlicová krytina.
 - 10) K tomu viz nález. zprávu (cit. v pozn. 7), s. 2 - 3.
 - 11) Je to patrné u levé špalety nejzápadnější položeného okna v severní stěně lodi.
 - 12) K tomu viz Kl. Fischerová, Francouzští mistři a architektura první poloviny 14. století v českých zemích, nepublikovaná diplomová práce na FF UK, Praha 1974, s. 91.
 - 13) Ke složitě a za současného stavu poznání těžko řešitelné otázce původního vzhledu západního průčelí kostela viz nález. zprávu (cit. v pozn. 7), s. 3 - 4. Ve prospěch předpokladu, že součástí původní stavby ze druhé poloviny 30. let 14. století nebyla západní věž, svědčí půdorys kostela ze stabilního katastru zaměřeného roku 1840, na kterém věž zakreslena není.
 - 14) V ostatním odkazujeme na uvedenou nález. zprávu (cit. v pozn. 7).
 - 15) Obdobu nalezneme např. na opěrných pilířích cisterciáckého kostela v Sedlci u Kutné Hory apod.
 - 16) Vyobraz. viz V. Mencl, Biskup Jan IV. z Dražic v dějinách české architektury, Umění 1941, č. 3 - 4, obr. na s. 113.
 - 17) Celkový stavební vývoj kostela není hlavním obsahem tohoto článku, vyjádříme se proto k této věci méně obsáhle. Ve druhé významné stavební etapě byl zřejmě odstraněn původní presbytář a nahrazen dnešní stavbou, která nese formální tvaroslovné znaky vrcholné, resp. pozdní gotiky, a to včetně sochařské výzdoby některých konzol, což vedlo k zřejmé mylnému dosavadnímu datování presbytáře do období vrcholné gotiky (E. Poche a kol., Umělecké památky Čech, díl 2, Praha 1978, s. 314, M. Adámek, Stavební vývoj kostela sv. Mikuláše v Lounkách ve středověku, Vlastivědný sborník Litoměřicko XXV, 1989,

s. 47n., D. Líbal, Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek, Praha 2001, s. 243 - 244 a nálezořá zpráva autora této statě uložená v PÚSC a v Památkovém ústavu v Ústí nad Labem s. 4n., kde rovněž uložena fotografická dokumentace). Dendrochronologický průzkum krovu nad presbytářem datoval krov do let 1557 - 1559 (znalecký posudek č. 52-04/98, autor J. Kyncl, s. 5, uložen v Památkovém ústavu v Ústí nad Labem). Toto datování považujeme za směřodonné i pro stavbu vlastního presbytáře. Presbytář by poté představoval velmi pozdní projev gotického slohu. Vyosení nového presbytáře severním směrem přisuzujeme skutečnosti, že terén jižně od stavby kostela byl zřejmě již v této době nestabilní (zdá se, že je dodnes) a posunutí stavby severním směrem mělo pravděpodobně předejít statickým poruchám stavby. Těto stavební etapy náležejí zřejmě i tvary vítězného oblouku. Důvodem k odstranění původního presbytáře mohly být jeho vážné statické poruchy, ale i potřeba nového a především většího chóru.

V rámci těchto stavebních úprav byla dále zřejmě přistavěna k severnímu boku presbytáře sakristie, pro což svědčí dochovaný gotický portál do sakristie v severní stěně presbytáře a odsekaný výběh zdi při západní zdi dnešní sakristie, patrný na její půdici. Slohové znaky portálu do sakristie potvrzují pravděpodobnou slohovou souvislost portálu se stavbou presbytáře. V této stavební etapě došlo k přizdění opěrného pilíře k jihovýchodnímu nároží lodi, které svědčí o problémech se stabilitou jižních částí stavby. Časová souvislost stavby presbytáře a opěrného pilíře byla bezpečně prokázána výsledky mikroskopického vyšetření omítek obou těchto konstrukcí (viz písemná zpráva autora vyšetření a spektrální analýzy Petra Mařika ze dne 11. 10. 1997, uložená v Památkovém ústavu v Ústí nad Labem). V rámci této stavební etapy došlo zřejmě i ke zřízení nového okna v jižní stěně lodi, částečně na místě obou oken starších a k provedení nového západního portálu do lodi kostela, který nahradil pravděpodobně do této doby funkční portál severní (srov. výše citov. nález. zprávu autora této statě, kde je uvedena odlišná chronologie postupu výstavby, neboť autor neměl ještě k dispozici výsledky dendrochronologického průzkumu). Snad ještě v průběhu 16. století byla vystavěna na místě staré sakristie

Obr. 19: Baumgartenberg, bývalý cisterciácký klášterní kostel, portál do západní předsíně (foto P. Kroupa).

nová. Pro úplnost závěrem uvedme, že M. Adámek (cit. výše), s. 51n., klade výstavbu lodi do třetí čtvrti 13. století a zřízení presbytáře, klenby v lodi a dalších architektonických prvků do druhé poloviny 14. století.

Poslední významnou etapu představují barokní úpravy, v rámci kterých byla přistavěna rozlehlá západní předsíň, do prostoru lodi vestavěna západní kruchta a osazen nový severní portál do sakristie (podrobnější informace o stavebním vývoji kostela viz cit. nálezo- vá zpráva).

18) Jde o sakristii augustiniánského klášterního kostela v Roudnici n. Labem a o prostor bývalé kapitulní síně. Vyobraz. viz V. Mencl, Biskup Jan IV. z Dražic (cit. v pozn. 16), s. 103 a 105.

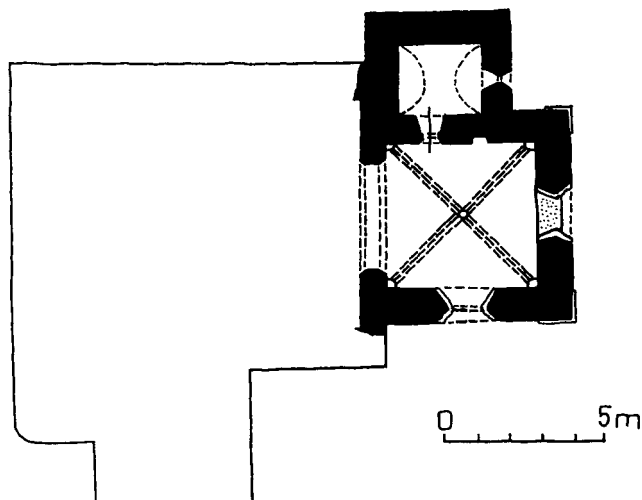
19) Viz tvarosloví východního křídla roudnického ambitu, vyobraz. viz V. Mencl, Biskup Jan IV. z Dražic (cit. v pozn. 16), s. 113.

20) Vyobraz. tamtéž, s. 106.

21) Vyobraz. tamtéž, s. 113.

22) Bez zajímavosti jistě nejsou nálezy učiněné při průzkumu v půdním prostoru kostela. Zdá se, že z původní lodi kostela je dochována do původní výše pouze jižní obvodová zeď, která je spárami oddělena od ostatních konstrukcí. Na vnitřním líci této jižní zdi je zřetelný ústupek, který by mohl naznačovat, že kostelní loď by mohla být snad původně plochostropá. Tato případná verze by mohla být potvrzena pouze hloubkovým stavebním průzkumem stavby. Horní část obvodového zdiva pod korunou je jednolitá od západního konce severní zdi lodi po celém obvodu presbytáře až po východní spáru, oddělující původní jižní zeď lodi. Soudíme, že jde o zdivo pocházející z doby výstavby presbytáře. Zcela samostatné jsou ve své horní části celá západní štítová zeď lodi, oddělená od zdiva jižní a severní boční zdi lodi spárami a zdivo nad vítězným obloukem.

Ze slohového hlediska se jeví určitým anachronismem ústupkový, původní severní vstupní portál do lodi, odpovídající svými tvary konci 13. století (viz. např. západní portál do předsíně bývalého cisterciáckého klášterního kostela Baumgartenberg v Horních Rakousích s obdobně tvaroslovně pojatým ostěním z doby kolem roku 1310. J. Neuhardt, Baumgartenberg, OÖ, Salzburg 1987, s. 4 - 5). Tato skutečnost by

Obr. 20: Dubany nad Ohří (okr. Litoměřice), kostel sv. Petra a Pavla, schéma stavebního vývoje. Černě položené zdivo gotické, bílé – novodobé úpravy z druhé poloviny 19. století, tečkované – zazdívka východního okna (na základě půdorysu v SP - viz. pozn. 9 - zakreslil P. Kroupa).

mohla vzbuzovat domněnku, že kostelní loď je ve zdivu včetně severního portálu starší a že byla původně skutečně plochostropá s tím, že klenba byla do ní dodatečně vetknuta v souvislosti se stavební aktivitou blízkého roudnického kláštera. Tuto verzi považujeme za méně pravděpodobnou a slohové opoždění tvarů severního portálu připisujeme slohové nevyzrálosti dílny zde působící. Relativně pozdní datování uvedeného rakouského příkladu umožňuje o této možnosti uvažovat. Co se týče dnešní klenby loď, nelze vyloučit, že byla vyzděna na starší přípoje dodatečně, čemuž by nasvědčoval typ profilace žeber v podobě oboustranně vyžlabeného klínu. K této věci se nelze vyjádřit bez hloubkového průzkumu stavby.

23) Nehodláme zde přesně určovat, ke kterým částem roudnického kláštera se lounecký kostel formálně váže, předpokládalo by to totiž provést detailní průzkum kláštera v Roudnici, což není cílem této práce.

24) K tomu viz A. Profous, Místní jména v Čechách, Praha 1949, II. díl, s. 677. Některé historické zprávy uvedeny M. Adámek (cit. v pozn. 17), s. 47.

25) V první polovině 90. let 20. století proběhla celková oprava kostela, která nebyla bohužel provázena podrobným stavebním průzkumem, takže informace, které by objasnilly tvar původních oken apod., chybějí.

26) Na formální vazby této ženské hlavy poukázal autor této statě v článku: P. Kroupa, K ikonografickým proměnám české architektury a architektonické plastiky 13. a 14. století, Památky a příroda 10/1991, s. 580. K tomu viz též D. Libal, Katalog gotické architektury (cit. v pozn. 17.) s. 89.

27) Vyobraz. viz V. Mencl, Biskup Jan IV. z Dražic (cit. v pozn. 16), pravý obr. na s. 113.

28) K vývoji tohoto typu sedlového portálu viz článek autora této statě P. Kroupa, O středověké architektuře druhé poloviny 14. století, Památky středních Čech 4, Praha 1989, s. 58.

29) K tomu viz tamtéž, s. 58.

30) Co se týče dalšího stavebního vývoje kostela v Dubanech odkazujeme mimo jiné na nálezo- vou zprávu zpracovanou autorem této statě a uloženou v Památkovém ústavu v Ústí nad Labem.

31) „Scazlaus de Duban“, RBM IV, s. 811.

32) „Mathei de Duban“, RBM II, s. 548. Co se týče zmínky o Dubanech, k roku 1261, kdy je uveden „Artleb de Duban“, RBM II, s. 125, podotýkáme, že si nejsme jisti, zdali běží o Dubany nad Ohří.

33) „...Paulus et Wenez fratres de Duban...“, RBM II, s. 916. Dubany nad Ohří se odlišují od vesnice stejného jména, která je uvedena v souvislosti se založením kláštera v Oseku. RBM I, s. 230. K tomu viz A. Sedláček, Místopisný slovník historický království českého, 1998, s. 175 a A. Profous, Místní jména v Čechách, díl I, Praha 1947, s. 429. Nepokoušíme se o identifikaci Duban, které jsou uvedeny k roku 1203: „...Bohudar cum fratre suo de Duban...“, RBM I, s. 212 a k roku 1215: „...Janek de Duban...“, RBM I, s. 263.

34) Libri confirmationum (LC) I, 1867, s. 64.

35) LC I (1363 - 1369), 1874, s. 38.

36) RDP= W.W. Tomek, Registra decimarum papalium, Prag 1874, 1873, s. 76.

- 37) LC III et IV, s. 27.
 38) Tamtéž s. 89 a 91 a dále A. Profous, Místní jména v Čechách, díl I, (cit. v pozn. 33), s. 429.
 39) Libri erectionum archidieceps Pragensis (dále LE) I, s. 195.
 40) LC V, s. 207.
 41) Tamtéž s. 263.
 42) Archiv český (dále AČ) XXXV, s. 32.
 43) Uvedme pro úplnost např. zprávy k roku 1406 (AČ XXXV, s. 357 a 467) a k roku 1408 (tamtéž s. 358). Pokus o přehled historického vývoje obce provedl A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze království českého, díl XIV, Praha 1936, s. 31. Některé výše uvedené pramenné zprávy byly již publikovány ve výše uvedených pracích. K tomu viz též Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III, Praha 1984, s. 106.
 44) B. Matějka, SP historických a uměleckých v politickém okresu Roudnickém, díl I., Praha 1898, s. 92, uvádí údajné založení kostela v roce 1278 Dubanskými z Duban. Pramen není uveden.

UNTERSUCHUNG DREIER KIRCHEN IN DER REGION LITOMĚŘICE UND SLANÝ (EIN BEITRAG ZUR SAKRALARCHITEKTUR DES KREISES DES BISCHOFES JAN IV. VON DRAŽICE)

Der Bischof Jan IV. von Dražice war der letzte Bischof vor der Erhebung des Prager Bistums zum Erzbistum im Jahre 1344. Jan IV. von Dražice wurde unter anderem auch dadurch berühmt, dass er bedeutende künstlerische Aktivitäten auf dem Gebiet der Sakralarchitektur, Malerei und des Kunstgewerbes unterstützte. Seine Aktivitäten in dieser Richtung beruhen besonders auf der Gründung des Klosters Augustiner Chorherren in Roudnice nad Labem/Raudnitz, auf dem Umbau des Bischofshofes auf der Kleinseite in Prag u.a. Ein Katalog der Sakralbauten, die stilistisch mit einer Werkstatt verbunden sind, die auf den von dem Bischof gegründeten Bauten wirkend war, wurde bisher nicht zusammengestellt. Der vorgelegte Artikel ist ein Beitrag zum eventuellen Katalog. Seinen Inhalt bildet die Bauforschung insgesamt dreier Kirchen, die, unserer Meinung nach, stilistisch mit der, auf den vom Bischof gegründeten Bauten wirkenden Werkstatt, verbunden sind. Es handelt sich um die Kirche in Velký Pálec in Mittelböhmen, ferner um die Kirche in Lounky unweit von Litoměřice/Leitmeritz in Nordböhmen und um die Kirche in Dubany nad Ohří, gleichfalls in Nordböhmen.

Die Kirche in Velký Pálec wurde zwischen den Jahren 1335 bis 1338 erbaut. Es handelte sich um einen einschiffigen Bau mit einem polygonalen Presbyterium. Das Schiff war flachgedeckt. Der Bau gehört durch seine Stilauffassung der Portale zu dem Kreis der Bauten des Bischofs. Bei dieser Kirche war es möglich eine Oberflächenuntersuchung des Baus, die durch den erhaltenen Verputz der Außenfassaden begrenzt war, durchzuführen. Interessant ist das Blattdekor unter dem Ansatz beider östlichen Rippen im Presbyterium der Kirche, das mit seiner Stilauffassung an einige Bildhauerausdrücke im Augustiner Kloster in Roudnice nad Labem/Raudnitz erinnert.

Wir schlagen vor, das Schiff der Kirche des hl. Nikolaus in Lounky in den Kreis der Bauten einzureihen, die mit der Werkstatt verbunden sind, die an dem Bau des Klosters in Roudnice/Raudnitz arbeitete. Die Stilauffassung der vier Eckdienste, die das Kreuzrippengewölbe im Kirchenschiff tragen, entspricht den Diensten in einigen Teilen des Klosters in Roudnice/Raudnitz. Hiesige Formen sind einigermaßen einfacher als wir es bei der Architektur des Klosters in Roudnice/Raudnitz sehen und sie weisen auf bestimmte Rustikalisierung hin, die für den hier wirkenden Meister kennzeichnend war. Am formreinsten sind die Kapitelle der Dienste in der nordöstlichen und südöstlichen Ecke des Schiffes, die die Analogie einiger Kapitelle des Klosters in Roudnice/Raudnitz darstellen. Die Bildhauerverzierung des Inneren des Kirchenschiffes hat ebenfalls stilistisch sehr nah zu den Bildhauerwerken des Klosters in Roudnice/Raudnitz. Es handelt sich vor allem um zwei kleine gehauene Köpfe an dem Kapitell in der nordöstlichen Ecke des Schiffes, deren Ausführung die Stufe der Rustikalisierung des Werkes des hier tätigen Meisters andeutet. Demgegenüber ist der Realismus der Ausführung des dekorativen Blattes an dem Kapitell des Dienstes in der südöstlichen Ecke des Schiffes einigen Kunstaussdrücken der Verzierung des Klosters in Roudnice/Raudnitz sehr verwandt. Man kann allgemein konstatieren, dass das Kirchenschiff in Lounky von einem Meister erbaut wurde, der an einigen Teilen des Klosters in Roudnice/Raudnitz arbeitete oder der mit der Bestrebung der dortigen Hütte (was uns als weniger wahrscheinlich

scheint) völlig vertraut war. Stilistische Beziehungen der Architektur und der Bildhauerverzierung der Kirche in Lounky zu dem Kloster in Roudnice/Raudnitz sind sehr überzeugend.

Bei der Kirche in Lounky wurde eine ausführliche Bauforschung durchgeführt, was durch ihren schlechten Bauzustand ermöglicht wurde. Der Verputz an Außenfassaden war herabgefallen, usw. Es war deswegen möglich, die gesamte Bauentwicklung des Baus zu bestimmen. In der zweiten Bauphase in den Jahren 1557 – 1559 wurde (außer anderen kleineren Bauherrichtungen) das ursprüngliche Presbyterium entfernt und durch das heutige, noch im spätgotischen Stil erbaute, Presbyterium ersetzt. Eine genaue Datierung des Presbyteriums wurde durch die dendrochronologische Untersuchung seines Dachstuhles ermöglicht. Die letzte bedeutende Bauphase in der Entwicklung der Kirche stellen barocke Herrichtungen dar.

Mit einer französisch orientierten Hütte, die an dem Bau des Klosters in Roudnice nad Labem/Raudnitz arbeitete, hängt auch der Bau der dritten Kirche und zwar der Kirche der hl. Petrus und Paulus in Dubany nad Ohří zusammen. Die ursprüngliche Kirche war einschiffig mit einem rechteckig abgeschlossenen Presbyterium. Gerade das Presbyterium der Kirche stellt, vom stilistischen Gesichtspunkt aus, ein außerordentlich hochwertiges Kunstwerk dar. Vor allem ein Frauenkopf an der nordöstlichen Konsole steigt durch die Qualität seiner Ausführung die Möglichkeiten der zeitgenössischen böhmischen Kunst über und weist formale Beziehungen zu der französisch orientierten Kunstverzierung des Klosters in Roudnice/Raudnitz aus. Ebenfalls hat die Ausführung des Beifußblattes (?) an der Südseite des Siegesbogens die Ähnlichkeiten mit der Verzierung des Ostflügels des Kreuzganges in Roudnice/Raudnitz. Der Autor der Verzierung des Presbyteriums der hiesigen Kirche konnte entweder ein direkt französisch orientierte, an dem Aufbau des Klosters in Roudnice/Raudnitz arbeitende Meister sein, beziehungsweise ein Meister, der mit dieser französischen Kunst (was uns als weniger wahrscheinlich scheint) völlig vertraut war. Das, was über die Bildhauerverzierung des Presbyteriums gesagt wurde, kann man auch durch die Stiluntersuchung seiner Architekturglieder unterstützen. Es handelt sich vor allem um das Portal in die Sakristei, dessen stilistische Ausführung die angeführten Stilbeziehungen unterstützt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Gesamtansicht. Foto P. Kroupa.
 Abb. 2: Velký Pálec, Ausschnitt aus der Karte des stabilen Katasters aus dem Jahre 1840.

Abb. 3: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Schema der Bauentwicklung. Schwarz – Mauerwerk aus den Jahren 1335 – 1338, gekreuzt – jüngerer gotisches Mauerwerk, punktiert – spätgotisches Mauerwerk, schraffiert – vorangesetztes gotisches Mauerwerk (zeitlich nicht genauer bestimmt), weiß – neuzeitlich oder zeitlich nicht bestimmt. Mit der Benutzung des Grundrisses aus der Denkmalliste gezeichnet von P. Kroupa.

Abb. 4: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Interieur, Blick nach Osten, alter Zustand. Reprofoto Hana Floriánová SPÚSC.

Abb. 5: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Interieur, Blick nach Westen, alter Zustand. Reprofoto Hana Floriánová SPÚSC.

Abb. 6: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Sakristei. Foto P. Kroupa.

Abb. 7: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Gewände des westlichen Fensters in der Nordwand des Schiffes. Foto P. Kroupa.

Abb. 8: Velký Pálec, Kirche der Geburt Mariä, Foto P. Kroupa.

Abb. 9: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Schema der Bauentwicklung. Schwarz – gotisches Mauerwerk aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts, schraffiert – Mauerwerk aus den Jahren 1557 – 1559, gekreuzt – 16. Jahrhundert (?), weiß – barockes und jüngerer Mauerwerk. Mit der Benützung der Vermessung des Entwurfsbüros Štěpánek &, GmbH, Litoměřice, gezeichnet von P. Kroupa.

Abb. 10: Lounky, Ausschnitt aus der Karte des stabilen Katasters aus dem Jahre 1843.

Abb. 11: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Gesamtblick in das Kirchenschiff. Foto P. Kroupa.

Abb. 12: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Kapitell des Dienstes in der südöstlichen Ecke des Schiffes. Foto P. Kroupa.

Abb. 13: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Basis des Dienstes in der nordwestlichen Ecke des Schiffes. Foto P. Kroupa.

Abb. 14: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Kapitell des Dienstes in der nordöstlichen Ecke des Schiffes. Foto P. Kroupa.

Abb. 15: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Südostwand des Schiffes. Foto P. Kroupa.

Abb. 16: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Nordportal des Schiffes. Foto P. Kroupa.

Abb. 17: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Süd Stirnwand des Schiffes, östliches, vermauertes Fenster. Foto P. Kroupa.

Abb. 18: Lounky, Kirche des hl. Nikolaus, Süd Stirnwand des Schiffes, westliches, vermauertes Fenster. Foto P. Kroupa.

Abb. 19: Baumgartenberg, ehemalige Zisterzienser Klosterkirche, Portal in die westliche Vorhalle. Foto P. Kroupa.

Abb. 20: Dubany nad Ohří, Kirche der hll. Petrus und Paulus, Schema der Bauentwicklung. Schwarz – gotisches Mauerwerk, weiß – neuzeitliche Herrichtungen aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, punktiert – Vermauerung des östlichen Fensters. Auf Grund des Grundrisses aus der Denkmalliste gezeichnet von P. Kroupa.

(Übersetzung J. Kroupová)

KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE VE VYŠKOVĚ

PAVEL BORSKÝ - DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ

Barokizovaný pozdně gotický farní kostel Nanebevzetí P. Marie se nachází na severním okraji historického jádra města u zbytku středověkého opevnění. Na obdélnou loď, podepřenou štíhlými opěráky, navazuje pětiboce uzavřený presbytář. Mezi opěráky východního pole závěru je vklíněna přístavba kostelní pokladnice na půdorysu stlačeného trojlistu. Ke kněžišti z jihu přiléhá čtvercová kaple sv. Otýlie a ze severu patrová sakristie. Západní průčelí s přístavbou hranolovou věží v ose je zakryto postranními čtvercovými kaplemi. Před průčelím věže je představena předsíň s terasou.

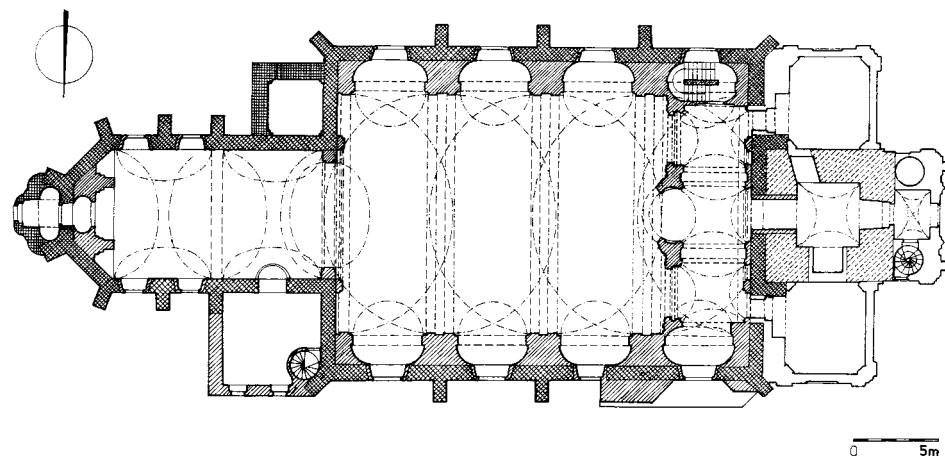
Dějiny kostela byly útržkovitě popsány v topografické a vlastivědné literatuře 19. a 20. století. Tradičně nejobsáhleji je podal Gregor Wolný v roce 1860.¹⁾ Tomuto shrnutí předcházela stručnější přehled v Historii města Vyškova od Karla Mojmíra Michálka z roku 1847.²⁾ Některé údaje zaznamenal do svých pamětí vyškovský farář Alois Ležák (1866 - 1904, kaplan a katecheta ve Vyškově 1889 - 1899), který uspořádal archiv fary a v roce 1902 založil „Pamětní

knihu farnosti Vyškovské“.³⁾ Z ní vycházel v 50. letech 20. století administrátor Jan Strahal v nepublikovaném rukopise „Historie a popis kostela ve Vyškově“.⁴⁾

Soustavnější pozornost, byť omezenou na barokní přestavbu, věnovala kostelu uměleckohistorická literatura. Barokních dějin se dotkla už v roce 1930 studie V. Procházky o kapli sv. Otýlie z doby olomouckého biskupa Karla z Liechtenštejna - Kastelkornu.⁵⁾ Giovannimu Pietru Tencalovi, který pro biskupa ve Vyškově pracoval, byla donekdávna připisována i barokizace kostela. Atribuce se poprvé objevila v diplomové práci V. Linhartové, obhájené v roce 1960 na katedře dějin umění a výtvarné výchovy brněnské univerzity. Pod vedením V. Ríchtra (a s využitím jeho znalostí pramenů k dějinám kostela) sestavila V. Linhartová přehled stavebních dějin kostela. V souladu s Richterovou hypotézou předpokládala, že přestavba byla provedena podle neznámého Tencalova plánu. Tento předpoklad zdůvodnila srovnáním s Tencalovými stavbami kostelů s prostorotvornými průčelími v Lomnici a v Brně - Zábrdovicích a s jejich obdobným klenebním řešením. Současně připustila, že atribuci zpochybňuje dodatečná přístavba věže z roku 1728 podle neznámého projektu a samotná „podvojná povaha stavby, co do současného použití jak značně opožděných, tak téměř současně nejpokročilejších stavebních principů“. Barokizaci chrámu nakonec spojila s opravou kostela po zřízení gotické klenby v roce 1773. Na základě pramenů z fondu Metropolitní kapituly v Olomouci označila za stavitele Františka Antonína Grimma.⁶⁾ Dějin vyškovského kostela se dotkla v další diplomové práci brněnské uměnovědné katedry z roku 1966 ještě M. Králíková.⁷⁾ Připomenula korespondenci vyškovského děkana Václava Hnátka s biskupem z let 1728 - 1729 ohledně stavby věže. K dopisům ve fondu Arcibiskupské konzistoře v Olomouci, se o deset let později vrátil Z. Kudělka s konstatováním, že původní Tencallův plán - „pokud byl tehdy ještě znám“ - byl povolením stavby věže v roce 1728 opuštěn.⁸⁾ V. Richter a Z. Kudělka nicméně Tencalovo autorství nezavrhlí a s vrocením přestavby kostela do doby mezi léty 1690 až 1735 je v roce 1972 uplatnili ve studii o architektuře Moravy 17. a 18. století.⁹⁾ Z. Kudělka pak atribuci s datací do doby kolem roku 1690 zahrnul i do svých pozdějších přehledových prací.¹⁰⁾ K autorství přestavby se naposledy vyslovil J. Kroupa v roce 1998.¹¹⁾ V souvislosti s revizí pramenů vymezil

podíl F. A. Grimma, který po zřízení klenby roku 1773 provedl pouze demolici narušených částí kostela. Barokizaci chrámu však podle Kroupova zjištění vyprojektoval Jan Antonín Kržau-pal von Grünberg, který od roku 1758 pracoval pro olomouckého biskupa, od něhož obdržel i predikát, jenž v roce 1960 V. Linhartová chybně četla jako tvar Grimmova jména („Grümmberg“).¹²⁾

O počátcích vyškovské fary a kostela prameny nevypovídají až do roku 1328, kdy biskup Jindřich III. Berka z Dubé zdejší farní kostel inkorporoval do

Obr. 1: Vyškov, kostel Nanebevzetí P. Marie, půdorys s vyznačením stavebního vývoje. Legenda: zdivo pozdně gotické šikmo křížkované, zdivo raně barokní kolmo křížkované, zdivo vrcholně barokní přerušovaně šrafované, zdivo pozdně barokní šrafované, zdivo neobarokní neznačeno (kreslila D. Černoušková).